

ULUSLARARASI HZ. NUH VE CUDİ DAĞI SEMPOZYUMU
International "Noah and Judi Mountain" Symposium
27-29 EYLÜL 2013 ŞIRNAK

Editörler

Doç. Dr. Hamdi GÜNDOĞAR
Yrd. Doç. Dr. Ömer Ali YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. M. Ata AZ

Tarih Kaynakları Işığında Kur'ân'da Geçen Cûdî Dağının Şırnak Bölgesinde Olduğuna Dair Coğrafi Bazı Deliller

Guhdar ZEYREK*

Giriş

Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde bahsedilen ve araştırmacılar tarafından da ortaya konulan Tufan, Hz. Nuh'un (a.s.) peygamberliği döneminde meydana gelmiş ve yüzünü kaplamıştır. Tufan öncesi yapılan geminin, son zamanda nerede durduğu ile ilgili bir takım tartışmalar ileri sürülmüştür. Oysa Kur'ân-ı Kerim ve Hadisler Hz. Nuh kıssası ve tufan hadisesinin anlatıldığı temel kaynaklardır.

Eserlerini incelediğimiz müfessirler, tarihçiler ve coğrafyacıların tamamı tufandan sonra Hz. Nuh'un gemisinin üzerine oturduğu dağın Cûdî dağı olduğu konusunda hemfikirdirler.

Tefsirlerde Cûdî'nin Musul'a veya Cizre'ye yakın bir yerde olduğundan bahsedilir. Bahsedilen dağ, Şırnak İli sınırları içerisinde düşmektedir.

Bu dağın tipik özellikleri arasında da şunlar zikredilebilir: "Kurak bir bölgede bulunan Cûdî Dağının yüksek kesimleri çok yağış alır. Bundan dolayı 1500-2000 metreler arasında çam ve meşe ormanları vardır. Türkiye-Irak sınırına 15. km mesafede ve elips biçiminde olan Cûdî Dağı üzerinde 2000 metreyi aşan dört doruk bulunur. Bunlardan 2017 metre yükseklikte olanı, "Nuh Peygamber Ziyaret Tepesi" (Sefine) olarak anılır. Bazı yerleri sarp ve engebeli olmakla beraber çıkılması ve inilmesi çok kolay bir dağdır. Güney kesiminden Dicle'ye sel ve çaylar dökülmektedir. Yüksekliği fazla olmamakla beraber güney ve batı yönünden oldukça görkemli bir görünüşe sahiptir. Kurak bir bölgede yer almasına rağmen, çok yağmur düşmektedir."¹

Konuyla ilgili ayetlere kısaca bakacak olursak;

*"(Nihayet) 'Ey yer suyunu yut ve ey gök suyunu tut denildi! Su çekildi, iş bitirildi (Gemi de) Cûdî'nin üzerine yerleşti ve zalimler topluluğunun camı cehenneme denildi."*²

İbn Abbas, Mücahid, Mukatil, Abdurrezzak, Ebu Zemin, Taberî, Râzî vb. birçok müfessir "Sular çekildi, dağlar görüldü, iş bitirildi, kafirler helak oldu ve gemi bir ay Cûdî dağı üzerinde oturdu. Ondan (gemiden) çıktılar." ayetini "Cûdî, Musul'a yakın Cezire'ye bağlı bir dağ olup, diğer dağlar boylarını yükselttiği halde Cûdî tevazu

* Şırnak Merkez Geylani Camii İmam-Hatibi.

1 http://tr.wikipedia.org/wiki/Cûdî_Dağ%C4%9F%C4%B1.

2 Hud, 44.

gösterip kendini alçalttı. Allah, geminin Cûdîye oturmasını emretti.”³ Şeklinde tefsir etmişlerdir.

İslam Tarihi kaynaklarında zikredilen, gemi Cûdî dağına oturduktan sonra kurulmuş yerleşim yerlerinin Şırnak İli sınırlarında bulunuyor olması dikkat çekmektedir.

Bunlardan bir tanesi ilk kurulan yerleşim yeri olduğuna inanılan Heştiyan köyüdür.

Heştiyan (Semânîn/Seksenler)

Cûdî Dağının eteklerindeki bir köyün ismidir. Nuh'un (as) gemiden indikten sonra inşa ettiği ilk köydür. Onunla beraber seksen kişi bu köye yerleşmiş bu yüzden köyün adı Heştiyan (Semanin/Seksenler) olmuştur. Bu köyde Hz Nuh'a ait olan evin olduğundan bahsedilmektedir.⁴

Hz. Nuh'la beraber 80 kişi gemide çıktıktan sonra, burada her birisi kendilerine bir ev inşa ettiler ve orada ikamet ettiler. Bundan dolayı oraya Heştiyan (Semanin/Seksenler) köyü ismi verilmiştir. Bir hastalık nedeniyle Hz. Nuh ve çocukları dışında (Ham, Sam ve Yafes) hepsi öldüler. Bundan dolayı Hz. Nuh'a insanlığın ikinci atası denilir. Aynı köyden olduğu bilinen Ömer b. Sabit Dariri Semanîni tasnif sahibi bir alim vardır. Künyesi Ebû'l-Kâsım olup 482'de vefat etmiştir. Ömer bin Hızır bin Muhammet Semanîni olarak da tanınır.⁵

Cûdî Dağına çıkan Hz. Nuh'un gemisi birbirinden biraz yüksek üç tepecik üzerinde ard arda durmuş ve en zirvede Sefine ismi verilen yerde durduğu denilmektedir. Sefine mevkiinde gemi şeklinde bir çukurun oluştuğu geminin burada durduğunun göstergesidir. Orada Hıristiyanlara ait iki kilise Müslümanlar içinde bir mescit vardır.⁶

- 3 Ebul Hasan Mukatil bin Süleyman bin Beşir Al Ezdi El belhi, *tefsirul mukatil bin Süleyman*, 1-5, thk Abdullah Mahmut şehate, nşr. ihyau turas, Beyrut, c.2 s.283 vefat150.Ayrıca Muhammed Seyid Tantavi ettefsirul vasit lil kuranil kerim nşr daru nahda kahire 1.Baskı 1/15 c.14 s.105.Ayrıca Ebul haccac mücahit bin cubeyr ettabi,el meki,el kureyşi el mehzumi. Tefsiru mucahit thk D.r Muhammed Abdusselam nşr darul fikir mısır. C.1 s.388 vefat 104.Ayrıca Ebu Cahfer Muhammed bin Cüreyr Ettaberi Tefsiru Taberi 1/24 thk Ahmet Muhammed Şakir nşr Er Risale c.15 s.334-336-338 hadis numarası 18203 vefat 310.Ayrıca Ebu Muhammed abdurrahman bin Muhammed bin idris temimi elhanzali er razi tefsirul kuranil azim li ibni ebi hatem 1-9 tahkik esad Muhammed ettıp nşr mektebe nezar Suudi Arabistan c.6 s.2038 vefat.327 hadis numarası 10915.Ayrıca Ebu Muhammed Abdulhak bin Atiyye El endülüsü El muherrer el Veciz fii tefsiri kitabil aziz.1/6 tahkik Abdusselam Abdüşşafii Muhammed nşr ilim kitap yayınları Beyrut c.3 s.176 vefat. 542.Ayrıca Abdullah bin Abbas *tenvirul mikiyas min tefsiri ibni Abbas* derleyen Mecduddin Ebu Tahir Muhammed bin YakupEl Firuzabadi vefat.817 c.1 s.185 vefat.68 Hicri.
- 4 Ali Bin Ebibekr Bin Ali El herevi *El işarat ila maritefi ziyaret* Kahire. C.1 .S 63 vefat 611 .Ayrıca Ebul Hasan Ali bin Ahmet bin Muhammed bin Ali El vahidi El Nisaburi Eş Şafii.*El vasit fii tefsiril kuranil mecid* 1-.4 tahkik Şeyh adil Ahmet, şeyh ali Muhammed muavid,D.r Ahmet Muhammed sire,D.r Ahmet abdulgani,D.r abdurrahman uveys,takris D.r abdulhay fermavi nşr ilim yayınları Beyrut lübnan.c.2 s.575 vefat 468 hicri.
- 5 Yakut El-Hamevi Ebu Abdullah Yakut b.Abdullah El Hamevi *Mu'cemü'l-Büldan*,1-7Daru Sadır Beyrut 1995. Cit2 S.84 vefat 626 hicri.
- 6 Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah Bin Abdulmunin El Hemiri *Errevdul mitar fi haberil aktar*. Tahkik İhsan Abbas Neşr Muesesetul Nasr. Li Ssikafe / Beyrut Daru Sirac Matbaası üzerinde tab edilmiştir. c.1 s.150 vefat 900 hicri.

Sahih-i Buhari'de Katade'den aktarılan bir haberde, Cûdî'nin üzerinde geminin kalıntılarının korunduğu hatta bu ümmetin (İslam ümmeti) ilklerinin (Sahabiler) dahi onu gördükleri belirtilmiştir. Daha sonraları büyük karların yağışı ile beraber buradaki eserlerin birçoğu yok olmuşlardır.⁷

İbni Abbas dedi ki: Allah'ı Teala 40 gün yağmur yağdırdı. Bütün vahşi hayvanlardan birer çift gemiye bindirildi. Muharrem ayında gemiden çıktılar ve o gün oruç tuttular. Gemi bütün yeryüzünü dolaştı, Hareme geldi. Bir hafta boyunca Kabe'yi tavaf etti ve oradan ayrılarak Cûdî dağına geldi orda durdu. Cûdî dağı Musul topraklarında Kardâda bir dağdır. Nuh (as) ve beraberindekiler gemiden çıktıktan sonra Ceziyenin Karda nahiyesinde bir köy inşa ettiler, ismini Semanın (80/Heştiyan) koydular. Bu ismin verilmesinin bir diğer sebebi, 80 kişinin her biri için bir evin inşa edilmesidir. Bu gün dahi oranın ismi seksenler (Heştiyan) köyü olarak geçmektedir,⁸ diyen İbnu'l-Esir'in kendisinin de Cizreli olduğu bilinmektedir.

İbn Kesir'e göre de Allah'ı Teala Kur'an-ı kerimde **el-Cûdî**'yi belirli Cûdî olarak nitelemiştir. Cûdî'nin, İbni Ömer Ceziresinin Dicle nehrinin doğusuna düşen Musul'a yakın bir dağ olduğunu, dağın uzunluğunun güneyden kuzeye 3 günlük yol, yüksekliğinin ise yarım günlük olduğunu, meşe ağaçlarının bulunduğu yemyeşil bitki örtülü bir dağ olduğunu söylemiştir. Yanında Semanın (Heştiyan) adında bir köy vardır. Hz Nuh (as) ile beraber bulunan 80 kişiden dolayı bu ismin verildiği açıklamasında bulunmuştur.⁹

Déyr Ebbun (Ebbun Kilisesi)

İbni Ömer Ceziresi ile Semanın köyü arasında Basûrîn köyüne yakın Bakar dağdadır. Büyük bir kilisedir, orada çok rahip ve papazlar vardır. Yerin altında büyük bir çukurluk bulunmakta olup Hz. Nuh'un (a.s) kabrinin orada olduğunu söyleyenler olmuştur. Kürt kızına âşık olan bir şairin şiirlerinde zikredilen mekân bu görüşü desteklemektedir.¹⁰

29 Haziran 2013 tarihinde Kuzey Irak'ta bulunan Déyr Ebbun Köyünü ziyaret

7 Ebu Bekir Abdurrezak bin Himam bin Nafi el humeyri el yemani el senani *tefsiru Abdurrezak* 1/3 tahkik Dr. Mahmut Muhammed Abduhu Beyrut C. 3 S. 260 hadis rakamı.3062 Vefat 211. Ayrıca ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah bin ebi zemenin el maliki *tefsiru kuranil azizi* tahkik ebu Abdullah Hüseyin bin ukaşe ve Muhammed bin Mustafa al kenz nşr el kahire mısır 1/5 c.2 s.291 vefat 399.Ayrıca Ebu Muhammed Meki bin Ebi Talip el Kisisi el Endülüsü el Kurtubi el Maliki.*El Hidaye ila buluği nihaye fi-ilmî meanil kuran ve tefsirihi* tahkik şarîke üniversitesi yüksek lisans camiası doktora tezleri 1/13 c.5 s.3402 vefat 437.Ayrıca Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer Ettemimi Er razi, *Mefatihul ğayb yada ettefsirul kebir*.1/32 nşr İhya turas El Arabi Beyrut c.11 s.354 vefat 606.Ayrıca Ebu Muhammed Hüseyin bin Mesut *tefsirul Bağavi* 1/8 tahkik Mmuhammed Abdullah Nemir.Osman Cuma Damiri Süleyman Müslüm harşr nşr Daru Tayebe c.4 s.179 vefat 510.Ayrıca Muhammed Cemaluddin bin Muhammed bin Saït bin Kasım *tefsirul kasimi* 1/9 tahkik Muhammed Basıl nşr ilim kitap evi Beyrut c.6 s.97 vefat.1332 hicri

8 İbnul Esir el cezeri *el kamil fit-tarih* 1/10 tahkik Ömer Abdulselam Tedmiri Nşr. Darul Kutubul Arabi Beyrut / Lübnan c.1 s.66 vefat 630.

9 Ebul fida İsmail bin ömer ibnul kesir. *El bidaye ven-nihaye* 1/15 *Darul fikir* c1 s21 vefat 774 hicri

10 Yakut el-Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, II/496.

etme fırsatı bulmuştum. Oradaki halk Irak'ın devrik lideri Saddam Hüseyin döneminde bu köyün dozerler ile yerle bir edildiğini anlattılar. Bu olaydan sonra köy halkı buranın 1-2 kilometre aşağısında yeniden köylerini inşa ettiklerini söylediler. Déyr Ebbun Köyünün yakın çevresinde bulunan, Mergesor ve Şınava denilen yerlerdeki mezarlıklarda günümüzde Hz. Nuh'a (as) nispet edilen mezarlar mevcuttur. Yerle müsavi olan bu mezarlar ve çevreleri kaba taş yığınları ile çevrelenmiş, düzensiz ve bakımsız bir şekildedir. Şınava'daki mezarın bitiminde ise, Hz. Nuh'un (as) kızının medfun olduğu anlatılmaktadır.

Kitaplarda zikredildiği gibi Déyr Ebbun, Basûrîn köyünün yakınında bulunmakta ve iki yer arasında su geçmektedir. Basurin, bölge halkı tarafından halen aynı isimle anılıp Şırnak İli Silopi İlçesi sınırları içinde bulunan Bostancı (Rihani) köyüne bağlı Yankale (Basurin) mezarıdır.

Bazebda

İbni Ömer ceziresinin Karda Nahiyesine yakın bir kurdur. (Kur, çok sayıda köyü barındıran kara parçasıdır) Bazebda Dicle'nin batı, Bakarda ise Dicle'nin doğu tarafına düşmektedir, karşılıklı iki kurdur.

Bazebda Cizre'nin karşısında ve ona bağlı Cûdî'ye ve Semanin köyüne yakın bir köydür. Bazebda'lı bir çok alimler vardır. Örneğin Ebu Ali el-Musenâ b. Yahya b. İsa b. Hilal et-Temimî, Bazebdaî nisbesi ile bilinen bir alimdir. Ebu Ya'la Ahmed b. Ali el-Mesanî'nin dedesidir. Bağdat'ta oturmuş ve ondan hadis rivayet edilmiştir. 223'te vefat etmiştir. Bunlardan bazıları Bazebda'nın Bağdat'tan daha iyi ve faziletli olduğuna dair şiir bile yazmışlardır.¹¹

Bakarda

Cizre'ye yakın Dicle Nehrinin doğu tarafına düşen bir yerleşim yeridir. Cûdî ve Semanin ile beraber birçok köy oraya bağlıdır. Karda Nahiyesi olan Firuzabur, büyük bir köy geniş ve eski eserleri olan bir köydür.¹²

Ebu Cabir Taberî'nin aktardığına göre; Allah'ı Teala, 6. ayın 17'sinde tufanı gerçekleştirdi. Şu çekilinceye kadar Hz. Nuh (as) gemide kaldı. 6. ayın 17'sinde Hz. Nuh (as) gemisi Karda'nın Cûdî dağına oturdu. Nuh (as) ve beraberindekiler gemiden çıktıktan sonra Cezirenin Karda nahiyesinde bir köy inşa ettiler seksen kişi olduklarından dolayı bu ismi Semanin (80) olarak adlandırıldı. Bu güne kadar dahi Suku Semanin (80'ler çarşısı) olarak bilinir.¹³ Taberî'nin bahsettiği Karda bölgesi, sonradan Cizre'nin kurulduğu bugün Cizre ile Kasrik boğazı arasında yerin adıdır. Hala Karda olarak biliniyor.

11 Yakut el Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, I/326.

12 Yakut El Hamevi *Mucamul Buldan IV/322*.

13 Ebu Cafer et-taberi *ettarihu taberi 1-11 cilt Beyrut 2.tabi cilt 1 S 189 vefat 310*.

Tinnin

Tinin dağı Cûdî dağına yakın Musula bağlı meşhur bir dağdır. ¹⁴

Geminin Ararat Dağına Oturduğu İddiası

Tevrat'ın tekvin kısmının 8. bölümünde geminin Ararat Dağı'na oturduğu belirtilmiştir. Ancak Ararat Dağı'nın tayini (belirleme) üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Bazıları, Ararat Cûdî Dağı'nın ismidir ve Ermeniyeye güneyinde Kürt bölgesinin dağlarından demişlerdir. Yer tayincileri (belirleyicileri) bu dağın üzerinde gemiye ait yerin (Sefine) olduğunu teyit etmişlerdir. Günümüzde de mevcut olan bu yer (Sefine) hala bu isimle bilinmektedir. Bazıları Ararat'ın Ermenistan'da olduğunu zannediyorlar, bu da birinci görüşe yakındır. Çünkü Ermeniyeye ile Kürt bölgesi birbirlerine komşudur. Fetihler nedeniyle birçok devletin sınırları değişmiştir. ¹⁵Sınırların değişmesiyle beraber, yörede bu isimler hala mevcuttur.

el-Cezire (Mezopotamya)

el-Kazvinî el-Cezire (Mezopotamya) bölgesini tarif ederken; Diyarbakır, Mudar ve Rabia bölgelerini kapsadığını belirtir ve şöyle devam eder: "el-Cezire denmesinin sebebi ise, Dicle ve Fırat nehirleri arasında olduğu içindir. Dicle ve Fırat nehirleri ise Ermeniyeye den karşılıklı olarak gelip Fars denizine akmaktadır. Fırat'ın Harran kasabası, Dicle'nin ise Musul kasabası vardır. Cizre ise Dicle'nin üç tarafını su ile çevrelediği ay şeklinde Musul'un üst tarafına düşen küçük bir şehirdir. Kara ile bir taraftan yol gidilir. Cizreli çok fazıl ve ilim sahibi insanlar vardır. İbnu'l-Esir İzzuddin el-Cezeri ile kardeşleri; Mecduddin ve Ziyauddin. ¹⁶

4. asırda İranda yaşamış coğrafyacı İstahrî (ö.340), İbni Ömer Ceziresi ile ilgili Dicle'nin Batı tarafına düşen ağaç, su ve meyvesi bol olan küçük bir şehir olduğunu belirtmiştir. ¹⁷

İran asıllı hicri 3.yy'da yaşamış tarihçi ve coğrafyacı Hırdanî de, Musul ve Musul'a bağlı olan yerleri tarif ederken Diyar-ı Rebia olarak tanımlamış, Musul'a bağlı kuzey tarafındaki yerleri tarif ederken Nuh'un gemisinin üzerinde durduğu Cûdî Dağının

14 Yakut El Hemevi *Mucamul Buldan II/54*.

15 İbni Aşur ettunusi. *Ettenvir vettahrir* 1-30 eddaru tunusiye cilt 20 s 222 vefat 1393. Ayrıca a.e c.27 s.186 Ayrıca Mahmut bin amr bin Ahmet ezZa mahşeri *El Keşşaf an Hakaiki Gavamıdî Tenzil* 1-4 nşr Darul Kitab Arabi Beyrut Hadis tahrici İmam Zaylai c.4 s.435 vefat 538. Ayrıca Ebu Muhammed Abdulhak bin Atiyye El endülüstü *El muherrer el Veciz fii tefsiri kitabıl aziz*.1/6 tahkik Abdusselam Abdüşafii Muhammed nşr ilim kitap yayınları Beyrut c.3 s.176 vefat. 542.Cûdî Cizre nahiyesinin Musuldaki dağdır.Geminin kalıntıları dağın üzerinde kalmıştır. Hadiste Efendimiz (s.a.v),Allahu teala geminin kalıntılarını Cûdîde bırakacak ta ki bu ümmetin ilkleri görünceye kadar.Buyurdular.Bazıları Cûdî kırdar'ın yanındaki dağdır demişlerdir.

16 El kazvini Zekeriya bin Muhammed bin mahmud *Asarul bilad ve Ahbarul ibad* c.1 s.352. Ayrıca Hırdani Abdullah bin Ubeydullah *El mesalik vel memalik* Daru ofset Beyrut 1889 s.245 vefat 280 hicri.

17 Ebu İshak İbrahim b. Muhammed El istahrî *El mesalik vel memalik* Beyrut 2004 s.75 vefat 346.hicri Ayrıca Hasan bin Ahmed El Mehlebi El Azizi *El Mesalik vel Memalik* =el Azizi Derleyen ve ilave Teysir Halef c.1 s.111 vefat 380.

olduğu Karda ve Bazedba'dan bahsetmiş ve kasabası olarak Ceziretu İbnu Ömer ve Basurin ile ilgili açıklama yapmıştır.¹⁸

Doğu ve Batı İslam alemini gezen el-Herevi, muhtemelen 611 yılında vefat etmiştir. İbni Halkan diyor ki: Herevi, denizi, karayı, ova ve dağları mümkün olan yeri bırakmadan gezmiş ve kaleme almıştır. Tevrat'ı okumuş, Cudi 'ye gelmiş ve gemi kalıntılarını (tahtalarını) kendisi görmüştür. Hz. Nuh'un mescidi şu ana kadar Cudi de varlığını korumaktadır bilgisini paylaşmaktadır.¹⁹

Coğrafyacı olan İbni Havkel de Suretu'l-Arz kitabında, Mezopotamya'yı Dicle ile Fırat nehri arasındaki Diyar-ı Rebia, Diyar-ı Mudar ve Diyar-ı Bekir'i kapsayan bölge olarak tarif eder. Diyarı Mudar kısmı; Urfa, Harran, Rakka, Samsak, Ra'sulayn'dır. Diyar-ı Rabia: Musul, Nusaybin, Cizre, Sincan ve Dara. Diyarı Bekir ise Amed, Mar-din, Meyafarkin ve Hasankef olduğunu beyan etmiştir.²⁰

el-Makdisi, *Ahsenu Tekasim* adlı kitabında Musul ve Cezireyi, çevreleriyle beraber tarif ederken, Musul'un daha önceki isminin Xulan olduğu, Araplar burayı fethe-dince şehir yapıp ismini Musul yaptıklarını söyler. Semanın şehri Dicle'nin yakınında Cûdî Dağı'nın eteklerinde bulunan bir köydür. Vehb b. Münebbih'in anlattığına göre: Nuh'un (as) tufan sonrası ilk inşa ettiği yer Semanın köyüdür. Cezirede ilk inşa edilen şehir İbnu Ömer ceziresidir. Cezire büyük bir şehir, etrafı üç taraftan su ile çevrilidir. Dicle Nehri Cizre ile Cûdî Dağı arasından akıyor. Temiz, mümbit ve güzel bir şehir evleri taşlardan inşa edilmiştir. Şehir Kışın ılıktır buradan ticaret malı olarak ceviz, badem yağı, şam fıstığı ve soylu atlar Dicle Nehri üzerinden Irak'a gider. Cizre, bir liman görevi yapmaktadır. Dicle'nin Doğusunda yer almaktadır. 25 mahalleli güzel bir şehirdir.²¹

Şimdiki vasıtalar olmadan önce, Kelekle Dicle üzerinde işleyen kayıklarla Mu-sul ve Diyarbakır arası bir liman görevi üstlenmekteydi.şimdi dahi ticaret için en ka-labalık ipekyolu dur.Cizre de 19 yy sonlarında,²² ayakta duran beş han buranın ticari öneminin göstergesi olmaktadır.

Cûdî Dağının Hangi Dağ Olduğu İle İlgili Farklı Görüşler

Cûdî Dağı'nın hangi dağ olduğu konusunda alimler, 3 görüş beyan etmişlerdir:

1. Musul'dadır. Ebu Salih Hz. Abbas tan rivayet etmiştir. Dahhak da bu görüşü savunuyor.

18 Ubeydullah bin Abdullah ibni Hırdani, *El Mesalik vel Memalik* nşr Dar sadır ofset Beyrut c.1 s.245 vefat 280.

19 Ali Bin Ebibekr Bin Ali El herevi *El işarat ila marifefti ziyaret* Kahire mektebetul el sikaye eddiniyye.Cilt 1, S 62 vefat 611.

20 İbni Havkal Ebul kasum Muhammed b.Havkal El Musuli en-Nasibi *Suretul arz* 1-2 nşr darussadr ofset Liden/ Beyrut tab 1938h vefat.367hicri c.1 s.208.

21 Ebu Abdullah Muammed bin ahmed el makdisi el beşari *Ehsenu tekasim fi marifetil iklim* nşr daru sadır Beyrut c 1 s 139 ayrıca bkz. 78.

22 Hz.Nuhtan günümüze Cizre sempozyumu s.78.

2. Cezire'deki dağdır. Mücahit ve Katade bu görüştedirler, Mukatil ise Cizre'de Musul'a yakın bir dağdır demektedir.

3. Amed'e bağlıdır (nahiyesidir). Züccac bu görüştedir.²³

Bazı kaynaklardan ve Tevrat'tan alıntı yapan alimler ise²⁴ Cezire bölgesi toprakların da bulunan Karda yöresinde olduğunu, Semanın köyünde bu yörede olduğunu söylemişlerdir.

Zamahşeri Tarih kitabında; Hz. Nuh (a.s) gemisinin üzerine durduğu Musul tarafına düşen bir dağdır²⁵ görüşünü savunmaktadır.

Sonuç itibariyle İslam Alimlerinin, tarif ettikleri yerler farklı dahi olsa bu bahsedilen yerlerin (Cizre, Musul, Amed, Karda) üçgenindeki bilinen dağ olduğu ve bunun da Şırnak ili sınırları içindeki Cûdî dağı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hz. Nuh'un tufan sonrasında gemisinden uçurduğu güvercinin ağzında bir zeytin dalı ile geri dönmesinden bahsedilmektedir. Cûdî dağının etrafına baktığımızda yöre halkınca ekilmediği halde zeytin ağaçlarının çok olduğu buna bir işarettir. Cûdî dağının güneyi, doğusu ve batısı zeytinliklerle bezenmiştir.

Neden Cudi Dağı?

Geminin Cûdî dağına inmesinde en büyük etkenlerden birisi de, diğer dağların kendilerini yükseltmesi ve Cûdî'nin ise tevazu gösterip kendini alçaltmasıdır.

Taberi'nin Mücahit'ten rivayet ettiğine göre: Gemi Cûdî dağına oturdu. Diğer dağların boylarını uzattıklarını Cûdî'nin ise tevazu gösterdiğini, Allah'a boyun eğdiğini, bundan dolayı Cûdî'ye oturduğunu aktarmıştır.²⁶

Mukatil Bin Süleyman İbnu Abbas'tan rivayet ettiğine göre: Su çekildi, dağlar görüldü, emir gerçekleşti. Kafirler helak oldu. Gemi bir ay Cûdî dağı üzerine oturdu. Cûdî Musul'a yakın bir dağdır, dağlar boylarını uzattılar. Cûdî ise tevazuda bulunup alçakta kaldı. Bunun için Allah'ı Teala bana karşı mütevazı olanı yükseltir, büyüklük taslayana ise yüceltirim²⁷ şeklinde nakletmiştir.

Hz. Nuh'un (ve deki: Rabbim beni bereketli bir yere indir. Sen iskan edenlerin en hayırlısıdır.²⁸) şeklinde yapmış olduğu dua neticesinde Kur'an Cûdî'yi mübarek

23 Cemaluddin Ebul Ferac El cevzi *el mumtazam fi tarihi muluki vel umem* tahkik Muhammed Abdul kadir Ata ve Mustafa Abdulkadir Ata 1/19durl kutubil ilmiye / Beyrut c.1 s.243 vefat 597 hicri ve *Zadul mesir fi ilmi tefsir* 1-4 thk Abdurrezak El Mehdi nşr.Darul kitabul Arabi Beyrut c.2 s.37. hicri6. Ayrıca Abdullah bin Abbas *tenvirul mikiyas min tefsiri ibni Abbas* vefat.68 hicri, derleyen Mecdududin Ebu Tahir Muhammed bin Yakup El Firuzabadi vefat.817 hicri c.1 s.185.Ayrıca yakut el hemevi *mucaumul buldan* c.2 s.8

24 Taberi, Tarih 1-189.

25 Zahahşeri:Ebul Kasım Mahmut bin Amr bin Ahmet, *El Cibal Vel Emkine Vel-Miyah* tahkik,drahmet abdu.tturab darul fadile Kahire 1999 Cilt1 S.90 Vefat 538 hicri.Ayrıca *El Keşşaf an hakaiki gavamidi tenzil tefsiri*. c.2 s.398.

26 Taberi,tarih c.15 s.330.

27 Ebul Hasan Mukatil bin Süleyman *Tefsirul Mukatil* 1-5 thk Abdullah Mahmut şahate Nşr:Dar ihya turas c.2 s.283 vefat 150 .

28 Muminun, 29.

olarak vasıflandırmıştır. Cûdî'de yabani üzümler, armutlar, palamut, ışkın ve daha birçok beslenme imkânları mevcuttur. Bol miktarda pınarları ve barınacak birçok mağaraların bulunması, Hz.Nuh tufanından sonraki yaşam alanı olarak yeterli ipuçları vermektedir. Ayrıca Cûdî her şeyi ile cömerttir. Yazlığı, kışlığı, kömürü, petrolü ile nimetlerini bize sunmaktadır.

Cûdî'nin tepesinde Sefine (gemi) denilen mevkiinin olması İslamiyet ve Hıristiyanlık dinlerine ait mabetlerin bulunması ve yakın tarihe kadar her yıl Temmuz ayında halkın oraları ziyaret etmesi ayrıca bir kanıttır.

Deyrul Cudi (Cudi Kilisesi)

el-Makdisî Deyrul Cûdî'yi (Cûdî kilisesi) tarif ederken: Cûdî'nin aşağı kısmında kurulan bir kilise olduğunu belirtir. Söylentilere göre bu kilise, Nuh zamanında inşa edilmiş ve bu güne kadar hiç restore edilmemiştir. Eski yapısını koruduğu ve kilise damının sürekli değiştiği, bazen 20 bazen 18 bezende 22 karış olduğu söyleniyor.²⁹

Elli yaş ve üzeri olan görüştüğümüz ve tanıdığımız insanlar, her sene Rumi temmuzun 1,2 ve 3. Cumalarında Cûdî'de panayır düzenlendiği, tefler çalındığı, gece ateşler yakıldığı, zikir edildiği ve kurban kesildiği konusunda bilgi vermişlerdir. Geminin durduğu yer 2114 m. en zirvede 500 m² lik bir alanın olduğu duvarlarla çevrili geminin durduğu yere Sefine denilir. Sefine Arapçada gemi demektir. Sefinenin batısında Nuh'un mescidi bulunur. Binlerce yıldan beri ilk tevhid dininde, daha sonra Havra ve Manastıra çevrilen bu ibadet yerin İslamiyet'in gelmesiyle Cami olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. el-Makdisî'nin ve diğer kaynaklarda Deyrul Cûdî geçmesinin sebebi bu olsa gerek. Ayrıca burada kalacak insanların ihtiyaçları için yapılan üstü kapalı, üç adet sarnıç olduğunu söylüyorlar. Cebrail kapısı olarak adlandırılan kısımların, herkes tarafından bilindiği ve nesilden nesile de aktarıldığı bir vakaadır.

Ağrı Dağı (Cebelul Haris Vel Huveyris)

Büyük ve Küçük Ağrı Dağı zirvesinde Ermeni Krallarının ziynetleri ile birlikte defin edildiği, Hekim Belinas adında birinin söz konusu dağlara insanların tırmanıp kral mezarlarına ulaşmasını engelleyen bir tılsım yaptığı söylenmektedir. Anlatılanlara göre Hz. Musa ile aynı ismi taşıyan bir peygamber bölge halkına gönderilmiş, ancak halk kendilerini Allah'a davet eden bu peygamberi yalanlamıştır. Bunun üzerine bu peygamber onlara beddua etmiş, Cenab-ı Allah da Hicaz bölgesindeki Taif şehrinde bulunan büyük ve küçük Ağrı dağlarını yerlerinden kaldırıp bu halkın başına geçirmiştir. Onun için er-res halkının bu iki dağ altında kaldığı söylenmektedir.³⁰

Klasik İslam tarihi kaynaklarına bakıldığında, Ermeniye Bölgesinde bulunan

29 El kazvini Zekeriya bin Muhammed bin mahmud *asarul bilad ve ehbarul ibad* c.1 s.369 darussaadr vefat 682hicri

30 Yakut el hemevi *Mucumul Buldan* c.2 s.205.

Ağrı dağlarına Cûdî gibi ilginin gösterilmediği ve çoğu kaynaklarda onlardan hiç söz edilmediği görülmektedir. Bununla birlikte bizzat gidip bölgeyi dolaşan Müslüman gezginler ve İslam Coğrafyacılarının bazılarının, Ağrı ve çevresi hakkında bilgi verdikleri ancak Nuh tufanı ile herhangi bir bağlantısından söz etmedikleri anlaşılmaktadır.

Bölgenin enteresan mekanları arasında Ağrı dağı gösteren Kazvinî ve İbni Fakih ise Ağrı Dağının hakkındaki görüşlerini söylerken Yakut'un anlattıklarını tekrarlamış, Küçük ve Büyük Ağrı dağlarının Res nehri üzerinde bin şehirli bir bölge olduğunu söylemiştir³¹.

Ağrı dağı hakkında birbirinden ayrılmış iki dağ olduğu, büyük olanın Cebel'ul Haris ve engebeli olmasından dolayı yolun olmayışından dolayı, dağın tepesine çıkmak imkansızdır. Dağ, sürekli karla kaplı ve soğuktur. Hüveyris denilen dağ ise, Cebelü'l-Harise benzemekte fakat ondan daha küçüktür³².

Ağrı-Ararat isimlendirmesi hususunda, Ağrının Ermenice Masis dağı olduğu, Arapça ise Cebelül Haris dendiği belirtilmiştir. Selçuklular oraya geldiklerinde çıkılması zor ve engebeli bir dağ olduğundan eğri dağ daha sonra sarfıca anlamında ağrı dağ olarak nitelendirmişlerdir. Ayrıca Ararat (Urartu): Ağrı Dağının değil, bir ülkenin adıdır, denmiştir. "Ararat" "Urartu Krallığı"nın adıdır. Sümer ve Asur kaynaklarında yer alan bu ülke; "Van gölünün güneyi ile Musul'un kuzeyinde yer alan dağlık bölgedir." Bu dağlardan birisi de Nisir (Nesir-yardım) dağıdır ki; sonradan Guti (Cûdî) imparatorluğu zamanında "Cûdî" ismiyle meşhur olmuştur. Bu dağın "etekleri-çevresi ve Cizre", Gutilerin merkezidir. Missir'in bu gün ki ismi (kurtuluş köyü Musuri) olarak bilinmektedir.

Sonuç

Nuh'un Gemisi'nin Ağrı Dağıyla uzak-yakın hiçbir ilişkisi yoktur. Ağrı dağında Nuh'un Gemisi'ni aramak, kelimenin tam anlamıyla akla-ılme-ziyan, Tevrat dahil tüm yazılı belgelere ve fiziki-coğrafi gerçeklere aykırı bir hayaldir. Batılılar ve evangelikler tarafından uydurulmuş bir efsanedir. Bütün bu Ağrı'da gemi aramalar, Kur'an düşmanlığına, Ermeni yağcılığına dayalı, ümitsiz ve anlamsız şovlardan başkası değildir.³³

Aynı zamanda Gılgamış destanına konu olan Cûdî dağı, 1899 yılında Biritish Museum'da yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde Sümer çivi yazısı çözülünce Gemi, Missir dağına oturdu. Missir dağı gemiyi yuttu gemi devrilmedi.³⁴

Missir dağı: Arkeolojik kaynaklarda Dicle ve Zap suyu arsında Dicle'nin Do-

31 Zekeriyya bin Muhammed bin Mahmut, *Kazvini Asarül bilad ve Ahbarul İbad* nşr Dar sadır Beyrut c.1 s.495 vefat 682.

32 Yazar ismi yok, (tercüme eden) Yusuf Hadi, *Hududul alem* s.230.

33 http://www.yaklasansaat.com/eski_kavimler/nuh/kuresel_yok_olus_nuh_tufani.asp.

34 *Zafer dergisi* Kasım 1985 sayı 107.

ğusuna düşen dağlar olarak tarif edilir. Buna göre Missir dağı Cûdî dağdır. Missir dağının Cûdî dağı olduğunu bugünkü halk tarafından aynı isimle anıldığı ancak resmiyatta Kurtuluş Köyü olduğu açıkça bilinmektedir.

Nuh'un gemisinin Ağrı'da durduğuna dair iddialar, Amerikan ve Ermeni kaynaklı olup soğuk savaş yıllarında Edwin ALDRİN gibilerinin buradan Sovyetleri gözetmelerine ve ermeni kültürünü hassaslaştırmaya dayalıdır.³⁵

Müslümanlara geminin Ağrı dağında olduğunu kabul ettirdikten sonra Tevratın tahrip edilmediğini onaylatmaktan başka bir şey değildir.

Bir çoklarında bizzat gelip, yerinde kalıntılarını gördükleri Cûdînin çevresindeki yer isimlerinin, asırlar boyunca var olduğu ,farklı devletlerin himayesi altına girdiği halde, isimlerinin değişmediği yöredeki halk tarafından nesilden nesile intikal ettiği bilinmektedir. Ve bilimsel olarak da Freideric BENDER ve onun gibi araştırmacılar Cûdî Dağına çıkmış orada bulunan tahta parçalarının 6630 yıllık (yanılma payı en fazla 350 yıldır) olduğunu duyurmuştur. Buna rağmen birilerinin Ağrı'ya yönelmesi tamamıyla yukarıda belirtilen bilgi dışı söylemlerden başka bir şey olmadığı kanaatini güçlendirmektedir.

Kaynakça

512

Abdullah bin Abbās : Tenvirul mikiyas min tefsiri ibni Abbās derleyen Meccuddin Ebu Tahir Muhammed bin Yakup El Firuzabadi vefat. 817 vefat.68 Hicri

Abdurrezak : Ebu Bekir Abdurrezak bin Himam bin Nafi el humeyri el yemani el sen ani tefsiru Abdurrezak 1/3 tahkik Dr. Mahmut Muhammed Abduhu Beyrut hadis rakamı.3062 Vefat 211.

Bağavi: Ebu Muhammed Hüseyin bin Mesut el bağavi 1/8 tahkik Muhammed Abdullah Nemir. Osman Cuma Damiri Süleyman Müslüm harşr nşr Daru Tayebe vefat 510.

Cizre Sempozyomu: Hz.Nuhtan günümüze Cizre sempozyomu 1999, s.78.

Dinveri Ebu Hanife Ahmed b.davud ed Dinevri El Ahbaruttuval tahkik Abdulmunim Amr Neşr Darul İhyau Kutubul Arabi Kahire 1960 Vefat 282 hicri.

Ebi zemenin: Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah bin ebi zemenin el maliki tefsiru kuranil azizi tahkik ebu Abdullah Hüseyin bin ukaşe ve Muhammed bin Mustafa al kenz nşr el kahire mısır 1/5 vefat 399.

El-Bekri: Ebu Ubeyd Abdullah Bin Muhammed El Bekri El Endülüü Elmesalik vel memalik 1/2 nşr.Darul Arabil İslamiye vefat 487hicri.

El-Hemiri Ebu Abullah Muhammed bin Abdullah Bin Abdulmunin El Hemiri Errevdul mitar fi haberil aktar. Tahkik İhsan Abbas Neşr Muesesetul Nasr. Li Ssikafe / Beyrut Daru Sirac Matbaası üzerinde tab edilmiştir. vefat 900 hicri 2.tab 1980.

El-Makdisi: Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed el makdisi el beşari Ehsenu tekasim fi marifetil ekalim nşr-daru sadır Beyrut , liden,Mektebetu Medbuli Kahire 1991.

El-Mehlebi: Hasan bin Ahmed El Mehlebi El Azizi El Mesalik vel Memalik =el Azizi Derleyen ve ilave Teysir Halef vefat 380.

El-Vahudi Ebul Hasan Ali bin Ahmet bin Muhammed bin Ali El vahidi El Nisaburi Eş Şafii. El

35 http://forum.donanimhaber.com/m_2869291/tm.htm.

vasit fii tefsiril kuranil mecid 1-4 tahkik Şeyh adil Ahmet, şeyh ali Muhammed muavid,D.r Ahmet Muhammed sire,D.r Ahmet abdulgani,D.r abdurrahman uveys,takris D.r abdulhay fermavi nşr ilim yayınları Beyrut lünban. Vefat 468.

Er-Razi (Hanzali): Ebu Muhammed abdurrahman bin Muhammed bin idris bin munzir ettemimi el hanzali er razi tefsiril kuranil azim li ibni ebihatem 1-9 tahkik es'ad Muhammed ettip nşr mektebe nezar Suudi Arabistan vefat.327.

Er-Razi: Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer Ettemimi Er razi,(fahrudin Errazi) Mefatihul ğayb yada ettefsiril kebir.1/32 nşr İhya turas El Arabi Beyrut vefat 606.

Herevi: Ali Bin Ebibekr Bin Ali El herevi El işaret ila marifet ziyaret Kahire mektebetul el sikafe eddiniyye vefat 611 tab 1423h.

Hırdani Abdullah bin Ubeydullah El mesalik vel memalik Daru ofset Beyrut 1889 vefat 280 hicri. İbn-i Aşur: Muhammed Tahir bin Muhammed bin Aşur ettunusi. Ettenvir vettahir 1-30 ed-daru tunusiye vefat 1393.Ayrıca a.e .

İbn-i Atiye: Ebu Muhammed Abdulhak bin Atiyye El endülüsü El muherrer el Veciz fii tefsiri kitabil aziz.1/6 tahkik Abdusselam Abdüşşafii Muhammed nşr ilim kitap yayınları Beyrut.

İbn-u Batuta: Ebu Abdullah Muhammed b.Abdullah el Levati rihletu ibni batuta tuhfetu nazar fi ğeraibi emsar ve acaibil esfar Daru şşerk el erebi.

İbn'ül Cevzi: Cemaluddin Ebul Ferac El cevzi el mumtazam fi tarihi muluki vel umem tahkik Muhammed Abdulkadir Ata ve Mustafa Abdulkadir Ata 1/19 darl kutubil ilmiye / Beyrut vefat 597 hicri v.

İbn'ül-Cevzi: Cemaluddin Ebulfarac el-cevzi Zadul mesir fi ilmi tefsir 1-4 thk Abdurrezak El Mehdi nşr.Darul kitabul Arabi Beyrut hicri 68.

İbn'ül Esir: El-Cezeri el kamil fittarih 1/10 tahkik Ömer Abdulselam Tedmiri Nşr. Darul Kutubul Arabi Beyrut / Lübnan vefat 630.

İbn-i Kesir: Ebul fida İsmail Bin Ömer Bin Kesir. El Kareşi el basri el-bidaye ven- nihaye 1/21 tahkik Abdullah b.Abdul Muhsin Etturki Neşr Hicri Yayınları 1998 Tab Nşr 2003 . vefat 774.

İbn-i Kesir: Ebul fida İsmail bin ömer ibnul kesir. El bidaye vennihaye 1/15 Darul fikir vefat 774 hicri.

İbn-u Havkal: Ebul kasum Muhammed b.Havkal El Musuli en-Nasibi Suretul ard c. 1-2 nşr darussadr ofset Liden/Beyrut tab 1938h vefat.367hicri.

İbn-u Kuteybe: Dineveri Ebu Muhammed Abdullah Bin Müslim Bin Kuteybe et-dineveri El mearif tahkik Servet Ukaşe Neşr El heyetul Mısıriyetul Amme vefat 276 hicr.

İdrisi: Muhammed bin Muhammed Bin Abdullah bin idris el hasaniEl İdrisi. Nuzhetul Muştak Min İxtiraki lafak 1/2 vefat 560 hicri Alemul Kutub Beyrut1409.

İstahri: Ebu İshak İbrahim b. Muhammed El Farisi El İstahr i Mesalikul- Memalik nşr heyetü amme li Kusuri Sikafe Beyrut vefat 346.

Kasımı: Muhammed Cemaluddin bin Muhammed bin Sait bin Kasım tefsiril kasımı 1/9 tahkik Muhammed Basil nşr ilim kitap evi Beyrut vefat.1332 hicri tab14d18h.

Kazvini: Zekeriya bin Muhammed bin mahmud El Kazvini Asarul bilad ve Ahbarul ibad Nşr. Daru sadır Beyrut.

Kurtubi: Ebu Muhammed Meki bin Ebi Talip el Kısisi el Endülüsü el Kurtubi el Maliki.El Hidaye ila buluği nihaye filmi meanil kuran ve tefsirihi tahkik; şarike üniversitesi yüksek lisans camiası doktorluk tezleri 1/13 vefat 437.

Meçhul: Hududul Alem Mine meşriki İlel Mağrib Meçhul Mutercim ve tahkik eden Seyyid Yusuf El Hadi (Farsçadan Çevirme) vefat 372 hicri.

Mucahit: Ebul haccac mücahit bin cubeyr ettabii,el meki,el kureysi el mehzumi. Tefsiru mucahit thk D.r Muhammed Abdusselam nşr darul fikir mısır. vefat 104.

Mukatil: Ebul Hasan Mukatil bin Süleyman bin Beşir Al Ezdi El belhi tefsirul mukatil bin Süleyman 1-5 thk Abullah Mahmut şehate nşr ihyau turas Beyrut vefat 150.

Taberi: Ebu Cafer Muhammed bin Cüreyr Erttaberi Tefsiru Taberi 1/24 thk Ahmet Muhammed Şakir nşr Er Risale.

Taberi: Ebu Cafer Muhammed bin Cüreyr et-taberi eTtarihu taberi 1-11 cilt Beyrut 2.tabı cilt 1 vefat 310.

Tantavi: Muhammed Seyid Tantavi et-tefsirul vasit lil kuran'il kerim nşr daru nahda kahire 1.Baskı 1/15.

Yakut :Ebu Abdullah Yakut b.Abdullah El Hamevi Er Rumi (626/1228)Mu'cemü'l-Büldan,1-7Daru Sadır Beyrut 1995.

Zamehşeri : Ebulkasım Mahmut bin amr bin Ahmet ezamehşeri El Keşşaf an Hakaiki Ğavamıdı Tenzil 1-4, nşr Darul Kitab Arabi Beyrut Hadis tahriri İmam Zaylai vefat 538.

Zafer dergisi Kasım 1985 sayı 107.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Cûdî_Dağ%C4%9F%C4%B1.

http://www.yaklasansaat.com/eski_kavimler/nuh/kuresel_yok_olus_nuh_tufani.asp.

http://forum.donanimhaber.com/m_2869291/tm.htm.